พิมพ์คำ สำนักพิมพ์ สารคดี

คำศัพท์ คำนาม ที่กล่าวถึงในวรรณคดีไทย

วรรณคดีอภิธาน

ฉบับปรับปรุง

ส. พลายน้อย

ศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์ ประจำปี ๒๕๕๓

วรรณคดีอภิธาน

ฉบับปรับปรุง

ศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์ ประจำปี ๒๕๕๓

มนุษย์สร้างคำพูดขึ้นมา ขีดเขียนถ้อยคำลงบนแผ่นดินเหนียว ผืนหนัง ไม้ไผ่ และกระดองเต่า...

การค้นพบกระดาษและการพิมพ์ ทำให้หนังสือมีรูปลักษณ์ที่พกพาได้สะดวก และเผยแพร่ไปในวงกว้างอย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในประวัติศาสตร์ การพิมพ์ช่วยสถาปนาภาษาของแต่ละชาติให้มั่นคง ช่วยให้ภาษาของสามัญชนแพร่หลาย ทำให้คนอ่านออกเขียนได้เพิ่มสูงขึ้น และขยายวงกว้างออกไปนอกวงผู้นำและนักบวช

และแท้จริงแล้ว การพิมพ์หนังสือคือการเปลี่ยนแปลงอย่างถึงรากถึงโคนทั้งทางความคิดและสังคม

SPB
สถาพรบุ๊คส์

พิมพ์คำ
สำนักพิมพ์
สารคดี

ลำดับที่ ๗๔๒
วรรณคดีอภิธาน ฉบับปรับปรุง
ส. พลายน้อย : ผู้เขียน

พิมพ์ครั้งที่ ๑ : ธันวาคม ๒๕๔๙
พิมพ์ครั้งที่ ๒ : สิงหาคม ๒๕๖๐

ราคา ๒๔๕ บาท

พิมพ์โฆษณาครั้งนี้ได้รับอนุญาตจากเจ้าของลิขสิทธิ์ตามกฎหมายแล้ว
© สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ (ฉบับเพิ่มเติม) พ.ศ. ๒๕๕๘
ไม่อนุญาตให้สแกนหนังสือ หรือคัดลอกเนื้อหาส่วนหนึ่งส่วนใดเพื่อสร้างฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์
เว้นแต่ได้รับอนุญาตจากสำนักพิมพ์และเจ้าของลิขสิทธิ์แล้วเท่านั้น

ข้อมูลทางบรรณานุกรมสำนักหอสมุดแห่งชาติ
ส. พลายน้อย.
วรรณคดีอภิธาน (ฉบับปรับปรุง).–กรุงเทพฯ : พิมพ์คำ, ๒๕๖๐.
๔๓๒ หน้า.
๑. วรรณคดีไทย. I. ชื่อเรื่อง.
๘๙๕.๙๑
ISBN 978-616-00-3059-0

ผู้ช่วยบรรณาธิการบริหาร : วสันต์ พร้อมมิตรญาติ
บรรณาธิการเล่ม : วสันต์ พร้อมมิตรญาติ กันติกร ธะนีบุญ พิสุจน์อักษร : ณัฐณี กิ่งแก้ว
ออกแบบปก : my dee-sign จัดรูปเล่ม : นิพันธุ์ เลิศชัยศิริสกุล
พิมพ์ที่ : บริษัทพิมพ์ดี จำกัด

เจ้าของ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา : บริษัทสถาพรบุ๊คส์ จำกัด
กรรมการผู้จัดการ/บรรณาธิการอำนวยการ : วรพันธ์ โลกิตสถาพร รองกรรมการผู้จัดการ : ดร. สุภัคชญา โลกิตสถาพร
ผู้ช่วยกรรมการผู้จัดการ/บรรณาธิการบริหาร : เจติยา โลกิตสถาพร
รองบรรณาธิการบริหาร/ผู้จัดการฝ่ายผลิตและศิลปกรรม : ธีญาภัทร์ ฟองไชย์ ผู้จัดการฝ่ายขาย : กิ่งแก้ว ลิกขะไชย
ผู้จัดการฝ่ายสื่อสารองค์กรและกิจกรรม : นฤเบศ สมฤทธิ์
หัวหน้ากองบรรณาธิการคัดสรรนวนิยาย : พัชราพร บุญส่ง หัวหน้าหน่วยประชาสัมพันธ์ : อารีนา ศิริบุญ

คณะที่ปรึกษา
ที่ปรึกษาด้านบรรณาธิการ : รศ. ประพนธ์ เรืองณรงค์ รศ. ดร. พุทธกาล รัชธร
ที่ปรึกษาด้านกฎหมาย : ธนกร กองเพ็ง

SPB
สถาพรบุ๊คส์
จัดจำหน่ายทั่วประเทศโดย บริษัทสถาพรบุ๊คส์ จำกัด
๑๘ ซอยลาดปลาเค้า ๖๓ ถนนลาดปลาเค้า แขวงอนุสาวรีย์ เขตบางเขน กรุงเทพฯ ๑๐๒๒๐
โทรศัพท์ ๐ ๒๙๔๐ ๓๘๕๕-๖ โทรสาร ๐ ๒๙๔๐ ๓๙๗๐
กองบรรณาธิการ : spbbooks.sarakadee@gmail.com
กองบรรณาธิการคัดสรรต้นฉบับ : satapornbooks.editor@gmail.com
ฝ่ายสำนักงาน : info@satapornbooks.com
www.satapornbooks.com

หากท่านผู้อ่านพบหนังสือไม่ได้มาตรฐาน เช่น หน้ากระดาษสลับกัน หน้าขาดหาย การเข้าเล่มไม่สมบูรณ์
สำนักพิมพ์ยินดีรับผิดชอบเปลี่ยนหนังสือใหม่ให้ท่าน
โปรดติดต่อและส่งหนังสือคืนพร้อมระบุรายละเอียดการชำรุดไปตามที่อยู่ด้านบน
หรือ โทร. ๐ ๒๙๔๐ ๓๘๕๕-๖ ต่อ ๒๑, ๕๔

สำนักพิมพ์นี้เป็นสมาชิกสมาคม
ผู้จัดพิมพ์และผู้จำหน่ายหนังสือ
แห่งประเทศไทย

คำนำสำนักพิมพ์

วรรณคดีอภิธาน ผลงานเขียนของ ส. พลายน้อย เล่มนี้ไม่ได้เป็นสารานุกรมหรือพจนานุกรมศัพท์วรรณคดี แต่เป็นหนังสือที่รวบรวมความรู้ทั้งในด้านอักษรศาสตร์ วรรณคดี และหนังสือที่เกี่ยวกับภาษาไทยเล่มสำคัญ ส่วนมากจะเป็นคำศัพท์ คำนาม ที่กล่าวถึงในวรรณคดี และมีเรื่องย่อจากวรรณกรรมสำคัญๆ

พิมพ์คำสำนักพิมพ์หวังเป็นอย่างยิ่งว่าหนังสือ *วรรณคดีอภิธาน* จะเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่สนใจในเรื่องภาษา วรรณคดี และวรรณกรรม โดยเรียงลำดับตามอักษร ก ถึง ฮ เหมาะสำหรับเป็นคู่มือประกอบการศึกษาค้นคว้าสำหรับนักศึกษาด้านวรรณคดี นักวิชาการ และผู้ที่สนใจด้านวรรณกรรมหรือวรรณคดีทั่วไป

พิมพ์คำสำนักพิมพ์

คำนำ

ครั้งผู้เขียนจัดทำ *สารานุกรมประวัติศาสตร์ไทย* เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๖ มีบันทึกเกี่ยวกับวรรณคดีและภาษาเหลืออยู่จำนวนหนึ่ง ได้ตั้งใจไว้ว่าจะทำ *สารานุกรมวรรณคดีไทย* อีกเล่ม แต่กาลเวลาผ่านไปนานกว่า ๓๐ ปี ก็ยังไม่ได้ลงมือทำ จนถึง พ.ศ. ๒๕๔๖ ผู้เขียนจำเป็นต้องพักรักษาตัวอยู่ที่บ้าน เกิดความรำคาญจึงคิดหางานทำเพื่อให้เกิดความเพลิดเพลิน นึกถึงบันทึกเก่าที่เคยคิดจะรวบรวมทำ *สารานุกรมวรรณคดีไทย* ขึ้นมาได้ จึงค้นมาอ่าน พบว่าเรื่องที่บันทึกไว้ส่วนมากจะเป็นคำศัพท์ คำนาม ที่มีกล่าวถึงในวรรณคดีและมีเรื่องย่อจากวรรณกรรมสำคัญที่เขียนลงวารสารต่าง ๆ บางเรื่องบางตอนกระดาษเปื่อยผุขาดหายไปก็มี เกิดความเสียดายเพราะบางเรื่องก็ลืมไปแล้ว หรือเคยค้นหาแต่ไม่พบ จึงคิดว่าถ้าเก็บความที่บันทึกไว้มาเรียบเรียงลงสมุดเก็บไว้ในที่เดียวกัน ก็จะค้นหาอ่านได้สะดวกมากขึ้น ทั้งยังจะได้แก้ไขเพิ่มเติมความรู้ใหม่ เสริมความให้สมบูรณ์ขึ้นอีกด้วย

เมื่อเขียนเสร็จแล้วได้อ่านทบทวนดูก็เห็นว่าน่าจะเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่สนใจในเรื่องภาษา วรรณคดี และวรรณกรรมได้บ้าง มีผู้ที่เห็น

ต้นฉบับได้อ่านดู ก็บอกว่าได้ความรู้ น่าจะพิมพ์เผยแพร่ แต่ผู้เขียนก็ยังไม่แน่ใจว่าหนังสือทำนองนี้จะมีคนสนใจมากน้อยเพียงใด กล่าวเฉพาะผู้เขียนเองก็เห็นว่าเป็นเครื่องช่วยจำได้อย่างหนึ่ง เพราะบางครั้งนึกอะไรไม่ออก จำรายละเอียดไม่ได้ จะค้นจากหนังสือก็ไม่สะดวก แต่เมื่อพลิกดูในสมุดนี้ก็ทุ่นเวลาในการค้นหาได้มาก อีกอย่างหนึ่ง ถ้าจะพิมพ์ก็ไม่รู้จะตั้งชื่อหนังสือนี้ว่าอย่างไร เพราะไม่เป็นสารานุกรมอย่างที่เคยคิดไว้ และไม่เป็นพจนานุกรมศัพท์วรรณคดีโดยตรง เป็นเพียงหนังสือรวบรวมความรู้ทั้งในด้านอักษร-ศาสตร์ วรรณคดี และหนังสือที่เกี่ยวกับภาษาไทยที่นักเรียนหรือครูอาจารย์อาจอ่านเล่นฆ่าเวลาในเวลาสั้นๆ ได้ ฉะนั้นการตั้งชื่อจึงค่อนข้างลำบาก แต่ในที่สุดก็คิดว่าใช้ชื่อ *วรรณคดีอภิธาน* จะดูเป็นกลางๆ ดีกว่าคำอื่นๆ เพราะคำว่า “อภิธาน” หมายถึงหนังสืออธิบายศัพท์เฉพาะเรื่อง *วรรณคดีอภิธาน* ก็หมายถึงหนังสืออธิบายเกี่ยวกับวรรณคดี และ “วรรณคดี” เองก็มีความหมายกว้าง รวมไปถึงหนังสือต่างๆ ด้วย น่าจะเหมาะกว่าชื่ออื่นๆ ถึงจะเป็นการขอไปทีอยู่บ้าง

อย่างไรก็ตาม วัตถุประสงค์ของหนังสือนี้ เป็นเพียงสมุดช่วยจำของผู้เขียน ซึ่งบันทึกไว้เป็นความรู้ส่วนตัวเพื่อจะได้ค้นหาได้สะดวก แต่เมื่อมีผู้เห็นว่าน่าจะพิมพ์เผยแพร่เพื่อเป็นประโยชน์แก่เพื่อนนักเรียนที่สนใจแบบเดียวกันก็ไม่ขัดข้อง และหากมีข้อบกพร่องประการใดก็ขอได้โปรดชี้แนะ จะขอบคุณเป็นอย่างมาก

ส. พลายน้อย

สารบัญ

ก.....๘

ข.....๕๒

ค.....๖๐

ง.....๗๔

จ.....๗๘

ฉ.....๘๗

ช.....๙๔

ซ.....๑๐๓

ด.....๑๐๕

ต.....๑๑๔

ถ.....๑๒๕

ท.....๑๒๖

ธ.....๑๔๔

น.....๑๕๓

ป.....๑๘๒

ป.....๒๐๓
ฝ.....๒๒๑
พ.....๒๒๓
ภ.....๒๓๗
ม.....๒๔๒
ย.....๒๕๙
ร.....๒๘๑
ฤ.....๒๙๓
ล.....๒๙๘
ว.....๓๐๓
ศ.....๓๒๙
ส.....๓๓๒
ห.....๓๖๙
อ.....๓๗๗
ดัชนีคันคำ.....๔๒๑

ก

ก ข ค ฆ ง : พยัญชนะวรรคแรก (ก วรรค) ที่ใช้เขียนภาษาบาลี ซึ่งมีทั้งหมด ๓๓ ตัว จัดเป็น ๖ วรรค ดังนี้

ก	ข	ค	ฆ	ง		เรียกว่า	ก	วรรค
จ	ฉ	ช	ฌ	ญ		เรียกว่า	จ	วรรค
ฏ	ฐ	ฑ	ฒ	ณ		เรียกว่า	ฏ	วรรค
ต	ถ	ท	ธ	น		เรียกว่า	ต	วรรค
ป	ผ	พ	ภ	ม		เรียกว่า	ป	วรรค
ย	ร	ล	ว	ส	ห ฬ ◌ं	เรียกว่า	อ	วรรค

อ่านออกเสียงเป็น กะ ขะ คะ ฆะ งะ ฯลฯ พยัญชนะ ◌ं เรียกว่า นิคคหิต (อ่านว่า อัง)

พยัญชนะเหล่านี้พราหมณ์พฤฒิบาศนำมาใช้บริกรรมในพิธีคเชนทรัศวสนาน เช่น

โอมะ กะ ขะ ค่ะ ฆ่ะ ง่ะ

โอมะ จะ ฉะ ช่ะ ฌ่ะ ญ่ะ

ฯลฯ

เหตุที่นำมาใช้เป็นคาถาบริกรรม ก็เพราะพยัญชนะเหล่านี้เป็นต้นรากของคำของภาษาที่ใช้ ย่อมมีความศักดิ์สิทธิ์อยู่ในตัว

กกุธานที : แม่น้ำที่พระอานนท์ทูลเชิญพระพุทธเจ้าให้เสด็จไปเสวยและสรงพระวรกายในระหว่างเดินทางไปเมืองกุสินาราในวันเสด็จปรินิพพาน

กงส์ : พญากงส์เป็นโอรสของท้าวอุครเสน ได้แต่งงานกับพระธิดาทั้งสองของท้าวชราสันธ์ กษัตริย์แห่งมคธ พญากงส์เป็นขบถได้ถอดท้าวอุครเสนผู้เป็นราชบิดาออกจากราชสมบัติ แล้วขึ้นครองราชย์แทน ภายหลังมีโหรทำนายว่าจะมีผู้วิเศษมาเกิดในครรภ์นางเทวกี (บุตรีพระเทวกซึ่งเป็นอนุชาพญากงส์) เมื่อทราบเช่นนั้นพญากงส์ก็จับพระวสุเทพหลานเขยกับนางเทวกีขังไว้ และเมื่อมีลูกก็จับทารกฆ่าเสียทุกครั้ง เพราะเกรงว่าโตขึ้นจะมาทำลายชีวิตตน ลูกของนางเทวกีถูกทำลายถึง ๖ ครั้ง ครั้นนางทรงครรภ์อีกเป็นครั้งที่ ๗ เทวดาจึงย้ายกุมารไปเข้าครรภ์นางโรหิณี มเหสีฝ่ายซ้ายของพระวสุเทพ เมื่อคลอดแล้วได้นามว่า พระพลราม หรือ พลเทพ ต่อมานางเทวกีทรงครรภ์อีกเป็นครั้งที่ ๘ ได้ประสูติพระกฤษณะ มีสีกายดำ มีขนที่หน้าอก ต้องด้วยมหาบุรุษลักษณะ พระวสุเทพเห็นว่าจะไม่ปลอดภัยจึงพาพระกฤษณะหนีข้ามแม่น้ำยมุนาไปขอแลกบุตรของนางยโศธาภรรยานายโคบาลชื่อ นันทะ ไปแทน พญากงส์ทราบเรื่องจึงสั่งสังหารกุมารที่เกิดใหม่ทั้งหมด นันทะโคบาลจึงต้องพา

ครอบครัวพร้อมด้วยพระกฤษณะ พระพลเทพ และนางโรหิณี หนีไปอยู่ที่อื่นเพื่อให้พ้นการไล่ล่า

อย่างไรก็ตาม พระยากงส์ยังคงติดตามอยู่ตลอดเวลา จนกระทั่งพระกฤษณะเป็นหนุ่ม ได้หาทางกำจัดหลายครั้ง แต่แล้วในที่สุดก็ถูกพระกฤษณะฆ่าสมคำทำนาย แล้วยกท้าวอุคร-เสนขึ้นครองราชย์ตามเดิม ซึ่งเป็นเหตุให้ท้าวชราสันธ์พ่อตาพญากงส์โกรธ ยกกองทัพมาตีเมืองมถุราถึง ๑๘ ครั้ง พระกฤษณะเห็นว่าจะรักษาเมืองลำบาก จึงอพยพไปสร้างเมืองใหม่ที่ริมฝั่งทะเล ให้ชื่อว่า ทวารกา หรือ ทวาราวดี (มีเรื่องพิสดารใน *นารายณ์สิบปาง* และ *มหาภารตยุทธ* ของผู้เขียน)

กฎุก : เผ็ด, เผ็ดร้อน; ในตำรายาใช้คำว่า ตรีกฎุก หมายถึง เครื่องยาที่มีของเผ็ดร้อนรวม ๓ อย่าง คือ พริกไทย ดีปลี และขิงแห้ง

กนกนคร : หนังสือนิทานคำกลอน พระนิพนธ์ของพระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ (พระองค์เจ้ารัชนีแจ่มจรัส) ทรงแต่งเป็นกลอน ๖ โดยนำเค้าเรื่องจาก “เมืองทอง” ใน *กถาสริตสาคร* และจากหนังสืออื่น นำมาปรับปรุงแต่งขึ้นใหม่ ได้เริ่มแต่งในตอนกลาง พ.ศ. ๒๔๕๘ และจบเมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๕ หนังสือนี้แบ่งเป็น ๓ ภาค คือ ภาค ๑ บนฟ้า, ภาค ๒ บนดิน และภาค ๓ บนเขาไกรลาส เรื่องย่อมีอยู่ว่า

พญากมลมิตรเจ้าแห่งคนธรรพ์บำเพ็ญพรตบูชาพระ-อิศวรเป็นเวลาร้อยปี พระอิศวรโปรดอนุญาตให้ขอพร พญา

กมลมิตรก็ขอให้ได้หญิงงามมาเป็นภริยา พระอิศวรก็โปรดให้เป็นไปตามที่ขอ พญากมลมิตรมีความเห่อเหิมเที่ยวคุยโอ้อวดว่าไม่มีหญิงใดงามเกินไปกว่านางอนุศยินีชายาของตน เป็นเหตุให้บรรดาคนธรรพ์หมั่นไส้ถึงกับท้าพนันกันขึ้นว่า ถ้านางอนุศยินีไม่สามารถทำลายตบะของฤาษีปาปะนาศน์ได้ พญากมลมิตรจะต้องตัดคอตนเอง ปรากฏว่าทำไม่สำเร็จ ซ้ำถูกฤาษีสาปให้มาเกิดเป็นมนุษย์และประหัตประหารกันจึงจะพ้นคำสาป นางอนุศยินีลงมาเกิดในครรภ์ของพระมเหสีท้าวชัยทัตเมืองอินทิราลัย ส่วนพญากมลมิตรมาเกิดในครรภ์ของพระมเหสีท้าวธรรมราชแห่งนครอละกา เหตุการณ์ครั้งนี้พระอิศวรทรงทราบ มีพระทัยเมตตาจึงทรงหยิบดอกบัวดอกหนึ่งปักลงบนดินกลายเป็นเกาะน้อยลอยอยู่ เพื่อเป็นที่เก็บร่างของนางอนุศยินี

นางอนุศยินีเมื่อมาเป็นมนุษย์มีชื่อว่า กนกเรขา เป็นสาวสวยเกินมนุษย์แต่ไม่คิดที่จะมีคู่ นอกจากชายหนุ่มที่มาจากกนกนคร เพราะพระอิศวรเสด็จมาเข้าฝันบอกไว้ ท้าวชัยทัตร้อนพระทัยต้องให้คนออกตามหากนกนครว่าอยู่ที่ไหน ในเวลาเดียวกันนั้นมเหสีของท้าวธรรมราชก็ประสูติพระโอรสมีพระนามว่า อมรสิงห์ มีพระนิสัยไม่ชอบสตรีนอกจากนางในฝันที่นั่งเรือลอยอยู่ในสระบัวซึ่งฝันเห็นทุกๆ สองเดือน ท้าวธรรมราชกริ้วสั่งให้จับขัง แต่อมรสิงห์หนีไปจนถึงเมืองอินทิราลัย ได้ฟังประกาศหาตัวคนที่รู้จักกนกนคร อมรสิงห์จึงแสดงตัวว่ารู้จัก เมื่อถูกนำไปพบกับกนกเรขา ต่างคนก็ต่างนึกคลับ

คล้ายคลับคลาว่าเคยเห็นที่ไหนมาก่อน ครั้นนางถามถึงกนกนครว่าอยู่ที่ไหน อมรสิงห์ก็ตอบไม่ได้จึงถูกขับไล่ออกจากเมือง นึกคับแค้นใจถึงกับจะโจนน้ำตาย แต่เมื่อได้ฟังคำประกาศเรื่องเมืองทองก็กลับมีมานะขึ้นมาอีก เสี่ยงพระขรรค์หาทิศ ปลายพระขรรค์ชี้ไปทางทิศใต้จึงมุ่งไปทางทิศนั้น ระหว่างทางถูกรากษสหลอก จนไปพบหงส์สองตัวจะพาศพพญาหงส์ไปยังมานสะ ซึ่งเป็นสระที่พวกหงส์บนสวรรค์อยู่อาศัย อมรสิงห์จึงบังคับให้หงส์ทั้งสองพาไปส่งที่กนกนคร

ขณะที่หงส์พาบินไปนั้นเอง อมรสิงห์ก็พลัดตกลงไปในทะเล เผอิญได้ปลาใหญ่ซึ่งเป็นพาหนะของพระวรุณมาพาไปส่งถึงเกาะทอง ซึ่งเหมือนเมืองร้างไม่มีผู้คน พบแต่ศพเพียงศพเดียวนอนอยู่บนแท่นกลางปราสาท และเมื่อเปิดผ้าคลุมออกดูก็แทบไม่เชื่อสายตา เพราะร่างที่นอนอยู่นั้นคือศพนางกนกเรขา อมรสิงห์รู้สึกสับสนไปหมด ในที่สุดพบอ่างน้ำทองคำก็ลงไปชำระล้างดำเศียร แต่พอโผล่ขึ้นมาก็ได้ยินเสียงประกาศเรื่องเมืองทองอย่างที่เคยได้ยินมาแล้วนั้นอีก มองไปมองมาจึงรู้ว่ากลับมาที่เมืองอินทิราลัยตามเดิม จึงให้คนที่มาร้องประกาศพาไปเฝ้า ได้เล่าสิ่งที่พบเห็นให้นางกนกเรขาฟัง นางก็ระลึกถึงความหลังได้แล้วล้มลงขาดใจตาย อมรสิงห์เสียใจมากเดินละเมอเพ้อพกเข้าไปในป่า บ่นหานางกนกเรขา

ครั้งนั้นพระอิศวรเสด็จประพาสป่า ทอดพระเนตรเห็นอมรสิงห์เดินบ่นบ้าอยู่คนเดียว ก็ระลึกถึงเรื่องเดิมขึ้นมาได้ จึงเรียกภูตผีที่เป็นบริวารมาสั่งไม่ให้ทำร้ายอมรสิงห์กับนาง

กนกเรขา ซึ่งขณะนั้นวิญญาณของนางได้ไปเข้าสิงร่างที่กนกนครแล้ว และกำลังออกตามหาอมรสิงห์ ขณะที่นางยืนอยู่ที่ชายทะเลก็มีเรือพ่อค้ามารับไปสู่นาครัฐ เผอิญพระราชาเมืองนั้นมาพบเข้า พาไปหวังจะให้เป็นชายา นางกนกเรขาจึงไปพบพระมเหสีขอให้ช่วยพาหนีออกนอกเมือง นางเดินมะงุม-มะงาหราไปตามลำพัง ต้องผจญกับสิงสาราสัตว์และภูตผีปิศาจ สุดท้ายมีเสือใหญ่ตัวหนึ่งโจนมาตะครุบคร่อมนางไว้ ขณะนั้นอมรสิงห์วิ่งมาพบเข้าพอดี โผนเข้าฟันเสือด้วยพระขรรค์

อนิจจา! แทนที่จะเป็นคอเสือขาด กลับเป็นเศียรนางกนกเรขาขาดกระเด็นไป อมรสิงห์สิ้นสติล้มนอนแน่นิ่ง เป็นอันสิ้นคำสาป นางอนุศยินีกับพญากมลมิตรกลับคืนสู่สวรรค์

กบาล : ภาชนะทำด้วยกาบต้นกล้วยสำหรับใส่เครื่องเซ่นให้ผีกิน เรียกว่า เสียกบาล เผอิญคำว่า กบาล ไปตรงกับ “กบาล” ในภาษาสันสกฤตและภาษาบาลีที่แปลว่า หัวหรือศีรษะ คนจึงเข้าใจไปว่าตุ๊กตาดินที่ทำเพื่อสะเดาะเคราะห์นั้นต้องทำให้คอหัก จึงเรียกว่า ตุ๊กตาเสียกบาล ซึ่งไม่ถูก สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงพระนิพนธ์ถึงเรื่องเสียกบาลไว้ตอนหนึ่งว่า “ลักษณะการเสียกบาลที่ทำกันในกรุงเทพฯ ว่าตามที่ได้เคยเห็นมาแต่เด็ก เอาดินเหนียวมาปั้นหุ่น (อย่างตุ๊กตา) แทนตัวคน จะให้แทนคนไหนเอาของที่คนนั้นใช้ เช่น ตัดเศษผ้านุ่งผ้าห่ม เป็นสำคัญ แล้วเอากาบกล้วยมากลึงเป็นอย่างรูปกระบะเรียกว่า กบาล เอารูปหุ่นมากหรือน้อยแล้วแต่เหตุ ตั้งรวมลง

ในกบาล มีข้าวปลาใส่กระทงน้อยๆ วางลงในกบาลนั้นด้วย”

ตามพระนิพนธ์ก็ตรงกับที่มีกล่าวถึงในเรื่อง *ขุนช้างขุนแผน* ที่ว่า *“เอาเหล้าข้าวใส่กบาลออกเซ่นวัก”* ในกฎมณเฑียรบาลครั้งกรุงศรีอยุธยา มีพนักงานที่ทำหน้าที่เซ่นผี เรียกว่า หลวงโขมด มีหน้าที่เอากบาลไปเสียผี สรุปว่า “กบาล” ทำด้วยกาบกล้วย ไม่ได้แปลว่าศีรษะ

กรรตติเกยะ : พระนามหนึ่งของพระขันทกุมาร เหตุที่จะได้นามนี้มีเรื่องว่า ครั้งหนึ่งพระศิวะลืมพระเนตรที่สามบนพระนลาต ทำให้เกิดเป็นแสงพุ่งตรงไปยังทะเลสาบชื่อสรวน และได้บังเกิดเป็นทารก ๖ ตน และนางดาวลูกไก่ทั้งหก (กฤตติกา) เป็นผู้เลี้ยงดู ต่อมานางปารพตี มเหสีของพระศิวะมาพบเข้า มีความรักใคร่เอ็นดู เข้ามากอดรัดไว้แนบอกทั้ง ๖ ตน โดยเหตุที่นางมีกำลังมากจึงรัดร่างกุมารทั้งหกรวมเป็นร่างเดียวกัน แต่ยังมี ๖ เศียร ๑๒ กร

อีกเรื่องหนึ่งเล่าว่าเกิดจากกำลังพืชแห่งพระศิวะถูกหลอมในไฟ (จึงได้นามว่า อัคนิภู) และแม่คงคารับไว้ (จึงได้นามว่า คงคาช, คงคาบุตร) ต่อมานางดาวลูกไก่ทั้งหกรับไปเลี้ยง จึงได้นามว่า กรรตติเกยะ ภายหลังได้พบกับเจ้าหญิงวัลลีชาวเกาะลังกา ได้แต่งงานกันแล้วตั้งหลักแหล่งขึ้น ณ ริมฝั่งแม่น้ำมานิก เรียกว่า กรรตติเกยะคาม หรือ กะตะระคาม คนพื้นเมืองยังเชื่อกันว่า พระกรรตติเกยะและนางวัลลียังสิงสถิตอยู่ในหมู่บ้านแห่งนี้ ได้เคารพบูชาอยู่เสมอ ในอินเดียมีการบูชาพระ

กรรตติเกยะ เรียกว่า พิธีกรรตติเกยะ ทำในเดือนจิตรมาส คือ วันขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๕

กรวิก : ชื่อภูเขาที่ล้อมรอบเขาพระสุเมรุเป็นชั้นที่ ๓ ห่างจากภูเขาอิสินธรสองหมื่นกับหนึ่งพัน (๒๑,๐๐๐) โยชน์ สูงกึ่งหนึ่งของเขาอิสินธร คือหมื่นห้าร้อย (๑๐,๕๐๐) โยชน์ ที่ได้นามว่าเขากรวิก ก็เนื่องจากมีนกการเวกอยู่บนยอดเขานั้นมาก

กรัณยานุสร : หนังสือ *พระราชกรัณยานุสร* พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่าด้วยราชประเพณีซึ่งมีอยู่ในราชการ มีพระราชปรารภว่าจะรวบรวมให้เป็นฉบับสมบูรณ์ แต่ไม่อาจทรงพระราชนิพนธ์ให้สำเร็จได้ตลอด แต่ก็เป็นต้นเค้าของพระราชนิพนธ์เรื่อง *พระราชพิธี ๑๒ เดือน*

กฤดาการ, กฤดาธิการ : บุญบารมีที่สั่งสมไว้มาก มีบุญญาธิการมาก เช่น ผู้ใดมีบุญญากฤดาการ (*เสภาพระราชพงศาวดาร* ของสุนทรภู่), *กฤดาการบนที่ราบสูง* เป็นชื่อหนังสือ เขียนโดยนายอ่ำ บุญไทย ซึ่งทำให้ผู้เขียนต้องถูกจับเป็นนักโทษการเมือง เพราะถูกตีความคำว่า “กฤดาการ” ว่าหมายถึง พร้อมแล้ว หมายความว่าพร้อมที่จะทำการปฏิวัติ

กฤตยุค : หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สัตยยุค เพราะเป็นยุคที่มนุษย์มีสัจธรรมมั่นคง มีพระปรพรหมเป็นที่เคารพบูชาแต่องค์เดียว

ไม่มีเทวดา คนธรรพ์ ยักษ์ รากษส ไม่มีความเห็นแก่ตัว ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ ไม่มีความโศกเศร้าเสียใจ ไม่มีความทุจริต ก่อเหตุวิวาทเกลียดชัง เป็นยุคที่มีความสุข แม้ความแก่ชราก็ไม่มีให้เห็น ในยุคนี้พระนารายณ์อวตารลงมา ๔ ครั้ง คือ มัตสยาวตาร, กูรมาวตาร, วราหาวตาร และนรสีหาวตาร ในยุคนี้พระกายเป็นสีขาวบริสุทธิ์

กฤษฎาธาร : ในพระราชพงศาวดารสมัยกรุงศรีอยุธยา เรียกราชรถที่เชิญพระบรมศพว่า “มหากฤษฎาธาร” ซึ่งหมายถึงสิ่งที่ทำขึ้นสำหรับเกียรติยศ แต่จะมีรูปร่างอย่างไรไม่ทราบ อาจเป็นรูปปราสาทหรือบุษบกก็ได้ ในงานถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ได้พรรณนาไว้ตอนหนึ่งว่า

“อัญเชิญพระศพเสด็จเหนือมหากฤษฎาธาร อันประดับด้วยอภิรุมกลิ้งกลดรจนา และท้าวพระยาเสนาบดี มนตรีมุขทั้งหลายมาประดับแห่ห้อมล้อมมหากฤษฎาธาร”

คำนี้ในหนังสือ *เรื่องสมเด็จพระบรมศพ* อันเป็นจดหมายเหตุงานพระเมรุครั้งกรุงเก่า ได้นำไปต่อท้ายคำราชรถเรียกว่าพระมหาพิชัยราชรถกฤษฎาธาร บางท่านสันนิษฐานว่าเป็นโกศ แต่สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงพระดำริว่า “คำกฤษฎาธารนั้นเคยได้ยินมาหลายหนหลายแห่ง แต่ไม่ได้เข้าใจว่าเป็นโกศ นึกว่าเป็นอะไรอย่างหนึ่ง พวกเครื่องยอดเทือกบุษบก แต่จะถูกหรือไม่ถูกก็ไม่ทราบแน่ เพราะเหตุ

ที่สงสัยไม่แน่ใจ จึงเปิดพจนานุกรมดู เขาแปลคำ กฺฤษฏ ให้ไว้เป็นว่า นาหรือไถนา ไม่เข้าเรื่องเลย”

ที่น่าสังเกตก็คือในพงศาวดารใช้ว่า “อัญเชิญพระศพเสด็จเหนือมหากฤษฎาธาร” คำว่า “เสด็จเหนือ” ส่อให้เห็นว่า “กฤษฎาธาร” ไม่ใช่โกศ เพราะการอัญเชิญพระศพเสด็จเหนือพระโกศไม่เคยมีใช้ในภาษาไทย จึงน่าจะเป็นชื่อที่เรียกพระมหาพิชัยราชรถสำหรับอัญเชิญพระบรมศพนั่นเอง

กฤษณาวตาร : ชื่อปางที่ ๘ ในเรื่อง *นารายณ์สิบปาง* พระราช-นิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว กล่าวถึงพญากงส์ซึ่งเป็นปรปักษ์กับพระนารายณ์ ได้ถอดท้าวอุคเสนผู้เป็นบิดาออกจากราชสมบัติแล้วขึ้นครองราชย์แทน (ดูคำว่า *กงส์*) ทวยเทพเห็นความเลวทรามของพญากงส์ จึงทูลขอให้พระวิษณุช่วย พระวิษณุหรือพระนารายณ์ได้อวตารมาเกิดเป็นโอรสของวาสุเทพและนางเทวกี มีชื่อว่า กฤษณะ ได้ประหารพญากงส์แล้วเชิญท้าวอุคเสนกลับมาครองราชสมบัติตามเดิม ส่วนพระกฤษณะได้ถูกพรานชื่อชระ ยิงด้วยศรสิ้นพระชนม์ (ดูรายละเอียดในหนังสือ *เทวนิยาย* ของ ส.พลายน้อย)

พระกฤษณะเกิดตอนเที่ยงคืนของวันแรม ๗ ค่ำ ระหว่างปลายเดือนสิงหาคม-ต้นเดือนกันยายน เมื่อถึงวันเกิดจะมีพิธีบูชาเรียกกันว่า กฤษณะชยันตี จัดหาดอกไม้พวงมาลัยไปประดับที่เทวรูป และสวดมนต์สรรเสริญตามศรัทธา

กฤษณาสอนน้อง : หนังสือ *กฤษณาสอนน้องคำฉันท์* มี ๒ ฉบับ เรียกว่า *กฤษณาสอนน้องคำฉันท์ ฉบับกรุงธนบุรี* กับ *กฤษณาสอนน้องคำฉันท์ ฉบับพระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส*

๑. *กฤษณาสอนน้องคำฉันท์ ฉบับกรุงธนบุรี* มีกล่าวไว้ตอนท้ายเรื่องว่า

◉ เริ่มกลอนบพิตรท่าน พระยาราชสุภา-
วดีลิขิตตรา แสดงนามโดยมี
◉ ผู้ช่วยบริรักษ นราโลกพราหมณ์ชี
ในกรุงนครศรี ธรรมราชบุรินทร
◉ ทุกการผดุงการ ประกอบชอบบเว้นถวิน
ซึ่งเป็นฉบับจิน ตนาท่านบให้สูญ
◉ นางกฤษณานารถ ก็มีเรื่องบริบูรณ์
สมุดเดิมกี่เศร้าสูญ สลายลบบเป็นผล
◉ เชิญเราชิโนรส พระนามอินทนิพนธ
พจนารถอนุสนธิ จำหลักฉันทจองกลอน

จับความได้ว่า เรื่อง *กฤษณาสอนน้องคำฉันท์* มีมาก่อนแล้ว อาจมีมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา แต่ฉบับเดิมชำรุดลบเลือนไปมาก พระยาราชสุภาวดี เสนาบดีเมืองนครศรีธรรมราช กับพระภิกษุชื่ออินท์ จึงได้แต่งซ่อมให้เรื่องสมบูรณ์ แต่เดิมจึงได้เรียกกันว่า *กฤษณาสอนน้อง ฉบับนครศรีธรรมราช* และ

เหตุที่แต่งในสมัยกรุงธนบุรี จึงได้เปลี่ยนมาเป็นฉบับกรุงธนบุรีภายหลัง

๒. *กฤษณาสอนน้องคำฉันท์ ฉบับพระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส* เป็นเรื่องที่ทรงพระนิพนธ์ถวายพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้รับการยกย่องว่าเป็นหนังสือชั้นเอกในประเภทกวีนิพนธ์เรื่องหนึ่ง ซึ่งแต่เดิมเข้าใจกันว่าเป็นเรื่องที่มาจากบาลี พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชวินิจฉัยไว้ตอนหนึ่งว่า

“แต่เดิมข้าพเจ้าเข้าใจว่าเป็นเรื่องมีมาในบาลี ตลอดจนคำสอนทั้งปวงนั้น แต่ครั้นเมื่ออ่านหนังสือ *มหาภารตะ* พบชื่อนางกฤษณา มีพระสามี ๕ องค์ เข้าเรื่องกัน ก็นึกสงสัยว่าเห็นจะเป็นเรื่องเดียวกันกับที่มีมาในบาลี แต่ไม่พบที่ว่าสอนน้อง และในท้องเรื่องนั้นน้องนางกฤษณาก็ไม่มี มีแต่พี่ชายชื่อกฤษณาทยุมนซึ่งเกิดในกองเพลิง จึงได้ขอให้พระเทพโมลีช่วยค้นเรื่องนางกฤษณาที่มีในบาลีมาสอบดู ก็ไม่มีเรื่องที่กล่าวถึงว่าสอนน้อง กลับติเตียนนางกฤษณาเป็นตัวอย่างของหญิงที่มีความปรารถนามากในกามคุณ จนมีสามีถึง ๕ แล้วยังเป็นชู้กับบุรุษเปลี้ย ไม่มีข้อคำสรรเสริญนางกฤษณาด้วยประการใดเลย นางกฤษณาในคำฉันท์นั้นนอกจากมีสามี ๕ คนแล้ว ต้องเป็นหญิงดี เพราะฉะนั้นจึงเป็นคนละทางกันกับที่แต่งเป็นคำฉันท์ไว้นั้นแท้ทีเดียว จนพระเทพมุนีซึ่งได้เป็นผู้ช่วยค้นอีกองค์หนึ่ง ได้สันนิษฐานเอาว่า เห็นจะเป็นกรมสมเด็จพระปรมานุชิตทรงแต่งแก้ข้อความซึ่งมีแต่ติเตียนผู้หญิงเปล่าๆ

ให้เป็นคำสั่งสอนเสียบ้าง ความคิดเห็นที่กล่าวนี้ข้าพเจ้าไม่เห็นด้วยมาแต่เดิม ด้วยในคำฉันท์นั้นเอง ผู้แต่งท่านได้กล่าวไว้ว่า เป็นหนังสือที่แต่งไว้แต่โบราณ ถ้อยคำเร่อร่ารุงรัง มีพระบรมราชโองการให้แต่งเสียใหม่ให้เรียบร้อยจึ่งได้แต่ง คิดเห็นว่าเรื่องต้นของกฤษณาสอนน้องคงจะมาจากที่อื่น เป็นแต่ชื่อเสียงจะขาดวิ่น กรมสมเด็จพระปรมานุชิตจะทรงแต่งให้บริบูรณ์ดีจึ่งได้เก็บชื่อในบาลีมาซ่อมแซมลง ดีร้ายจะมีมาแต่หนังสือ *มหาภารตะ* ซึ่งเป็นเรื่องรวบรวมนิทานเก่าและลัทธิต่างๆ ที่ถือกันอยู่ในมัชฌิมประเทศก่อนเวลาพุทธกาล จึ่งได้อ่านหนังสือ *มหาภารตะ* เสาะแสวงหาความจริงอันนี้ จนบัดนี้มาพบเรื่องนั้น สมประสงค์แล้วจะขอยืนยันได้ว่า กฤษณาสอนน้องที่มาแต่งเป็นคำฉันท์นั้นไม่ได้มาจากบาลี เราคงจะได้มาจากพราหมณ์ซึ่งมาเป็นครูบาอาจารย์ของเราแต่ก่อนเหมือนเรื่อง *รามเกียรติ์* เป็นแน่...”

ตัวอย่างคำสอนของนางกฤษณา มีดังนี้

◉ ตื่นก่อนเมื่อนอนหลัง พึงเฝ้าฟังบรรหารแสดง
ตรัสใช้รไวรแวง รวังศัพท์รับสั่งสาร
◉ ยามไท้ธิเบศร์ทรง ประชวรองค์บ่สำราญ
อย่าคลาพยาบาล บำเรอรักษ์ภักดิ์ตระโบม
◉ ปางท้าวธไสยา อย่าลืลาให้เครงโครม
อำรุงฤไทยประโลม บพิตรผู้อย่าดูเบา
◉ ที่สูงที่ไสยาศน์ อย่าอุกอาจจักเอื้อมเอา

สิ่งใดบได้เคา รพไท้ฤาไป่ควร
◉ ยามเอื้อนโองการตรัส สนองอรรถอย่าลามลวน
ยามท้าวธเชยชวน บันโดยชอบในเชิงสม
◉ ยามร้อนพึงไกวกวัด รำพายพัดรำเพยลม
ยามสรงถวายฉม สุคนธ์ฟุ้งจรุงขจร

กลากูณฑ์ : บูชาไฟ เช่น พิธีกลากูณฑ์ (โบราณศัพท์) คำนี้ศาสตราจารย์พระวรเวทย์พิสิฐอธิบายว่า พิธีบูชาไฟของพราหมณ์ใช้ว่า "*ลากูณฑ์*" ก็มี เช่น "*ปู่ตั้งลากูณฑ์พิธี*" *(ลิลิตพระลอ)*

กลาบาต : เป็นคำที่ยังหาข้อยุติที่ชัดเจนไม่ได้ว่ามาจากอะไรและเขียนกันหลายอย่าง เช่น กะละบาด, กรลาบาท แต่จับความได้ว่าหมายถึง นั่งอยู่ยามตามไฟ เพราะใช้ว่า "นั่งกลาบาต"

พระสารสาสน์พลขันธ์ (ยี.อี. เยรินี) ได้กล่าวไว้ในเรื่อง *จุฬากันตมงคล ตอนพระราชพิธีโสกันต์* ว่า ริมทางหลังราชวัติออกไปมีทหารแต่งตัวอย่างทหารโบราณ นั่งรวมกันเป็นหมู่เป็นรูปสามเหลี่ยมเรียกว่า นั่งกรลาบาต นั่งเป็นรูปสามเหลี่ยม คือ แถวหลังนั่งเรียงกัน ๙ คน แถวถัดมา ๘ คน ๗ คน ลดจำนวนหลั่นลงมาเป็นลำดับจนถึงคนเดียว รวมด้วยกัน ๔๕ คน ส่วนความหมายของคำอาจมาจากภาษาเขมรแปลว่าหมู่ ว่ากองหรือไม่ก็มาแต่คำ กลา หรือ กลาปา ในภาษาสันสกฤต คำแรกแปลว่า ส่วน, ชิ้น คำหลังแปลว่า หมู่, แถว คำ "กะลาบาท" อาจหมายความว่าหมู่ทหารเดินเท้าก็ได้

ส่วน สวามี สัตยานันทบุรี อธิบายว่า ในภาษาเบงกาลี คำว่า “กลา” แปลว่า กล้วย “ปัตร” แปลว่า ใบ รวมแปลว่า ใบกล้วย ตามธรรมเนียมของชาวอินเดีย ถ้ามีงานใหญ่คนไปประชุมกันมาก เขามักเอาใบตองปูนั่ง เพราะจัดหาเสื่อสาดอาสนะให้นั่งไม่พอ เช่น นั่งกลาบาตก็นั่งกันมากเป็นหมู่ๆ จึงต้องนั่งบนใบตองหรือกลาปัตรแทนเสื่อ

ในหนังสือ *ตะเลงพ่าย* ใช้ว่า *“รายกลาบาตรเป็นชั้น”* มีคำอธิบายว่า ตั้งภาชนะไฟเป็นชั้นๆ คือ มีทหารยามตามไฟรายกันเป็นชั้นๆ ไป กลาบาตรคือ “อุกลาบาตร” เป็นภาชนะที่ใส่คบเพลิง เป็นของโบราณ

กลี, กลา : ตากลี ยายกลา หรือบางทีเรียกกลับกันเป็น ตากลา ยายกลี ว่าเป็นเจ้าของป่าช้า จึงมีประเพณีทิ้งเบี้ยที่เชิงตะกอน ๓๓ เบี้ย บางท่านว่า เป็นการซื้อที่เผาศพ บางท่านว่าเป็นค่าจ้างเผาแก่ตากลี ยายกลา ซึ่งเป็นเจ้าของป่าช้า

ในหนังสือ *ธรรมบท* เล่าว่า ยายกลีเป็นหญิงสัปเหร่อ มีหน้าที่เฝ้าป่าช้า อยู่กับลูกหญิงชาย รับจ้างเผาศพ เรื่องจะมาจากนี้หรืออย่างไรไม่ทราบ ตามประเพณีพราหมณ์เมื่อนำศพวางบนเชิงตะกอนแล้ว ต้องเอาดอกไม้ธูปเทียนบูชาพระแม่กาตยายนี ซึ่งเป็นเทพเจ้าประจำสุสาน พระแม่กาตยายนีเป็นนามหนึ่งของเจ้าแม่ทุรคา มเหสีของพระศิวะ ชื่อในปางดุร้ายเรียกว่า ทุรคา, กาลี, ไภรวี เป็นต้น พระศิวะเป็นใหญ่ในพวกภูตผี เป็นนายป่าช้า เจ้าแม่กาลีก็พลอยเป็นใหญ่ไปด้วย ตาม

เรื่องของอินเดียจึงปรากฏว่ามีศาลเจ้าแม่กาลีอยู่ในป่า บางทียายกลีในเรื่อง *ธรรมบท* จะมาจากเจ้าแม่กาลีก็เป็นได้

พระกัลกี

กลียุค : เป็นยุคที่พระนารายณ์อวตารลงมา ๒ ปาง คือ พุทธาวตารกับกัลกยาวตาร เป็นยุคที่เสื่อมสัจธรรมเหลืออยู่เพียงหนึ่งในสี่เท่านั้น ข้อปฏิบัติทั้งหลายในพระเวท รวมทั้งกุศลกรรมบถและยัญญกรรมเสื่อมถอย เกิดอุปัทวะ พยาธิโทสะ ทุกข์ทรมาน และภัยต่างๆ เพิ่มมากขึ้นตามลำดับ ประชาชนมีจิตใจเสื่อมทรามลง และหวังกันว่าจะดีขึ้นเมื่อพระนารายณ์อวตารมาเป็นพระกัลกีในตอนปลายกลียุค พระนารายณ์ในยุคนี้มีพระกายเป็นสีดำ

กว่า : ไป (ไทยใหญ่) เช่น *"ล้มหายตายกว่า" (ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง)*

กวิน : กวี, นักปราชญ์ เช่น *"ปวงกวินนินทาว่าบ้าใหญ่" (เวนิสวาณิช)* ในภาษาทมิฬ แปลว่า งาม เช่น *"ใครกวินซื่อแท้" (แช่งน้ำ)*

กวี : ผู้ชำนาญในการแต่งคำประพันธ์ชนิดต่างๆ เช่น โคลง ฉันท์

กาพย์ กลอน แบ่งออกเป็น ๔ ประเภท คือ ๑. จินตกวี แต่งตามแนวความคิดของตน ๒. สุตกวี แต่งตามที่ได้ยินได้ฟังมา ๓. อรรถกวี แต่งตามความเป็นจริง ๔. ปฏิภาณกวี แต่งทันทีที่ได้เห็นหรือได้ฟัง เช่น พูดโต้ตอบกันด้วยโคลง หรือกลอนอย่างที่เรียกกันว่า กลอนสด สมัยหนึ่งเคยเรียกหนังสือที่นิพนธ์ขึ้นเพื่อความไพเราะและบันเทิงใจว่า “กวีนิพนธ์” มีทั้งชนิดคำประพันธ์และความเรียง (ดูคำว่า *วรรณคดี*)

กหังปายา : หมายถึงจำนวนเลข ๑๑๘๑ ซึ่งใช้เป็นเกณฑ์สำหรับลบพุทธศักราชเป็นจุลศักราช และบวกจุลศักราชเป็นพุทธศักราช เช่น

พุทธศักราช ๒๕๔๘ – ๑๑๘๑ = จุลศักราช ๑๓๖๗

หรือ

จุลศักราช ๑๓๐๐ + ๑๑๘๑ = พุทธศักราช ๒๔๘๑

กัณฐมณี : ลูกกระเดือก, พระกัณฐมณี (ราชาศัพท์)

กัปป์, กัลป์ : อายุของโลกตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นโลก แบ่งออกเป็น ๖ กัปป์ มีชื่อดังต่อไปนี้

๑. สารกัปป์ มีพระพุทธเจ้าบังเกิด ๑ พระองค์
๒. มัณฑกัปป์ มีพระพุทธเจ้าบังเกิด ๒ พระองค์
๓. วรกัปป์ มีพระพุทธเจ้าบังเกิด ๓ พระองค์
๔. สารมัณฑกัปป์ มีพระพุทธเจ้าบังเกิด ๔ พระองค์